

УДК 336.7

Демчук Н.І.*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів та банківської справи
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету***Абахтімова А.А.***студентка
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*

УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

Статтю присвячено дослідженню системи управління ризиками в банківській сфері. Розглянуто поняття «управління банківськими ризиками», «банківський ризик» та проблеми оптимального співвідношення ризику й доходу, які є одними з ключових у фінансовій і виробничій діяльності суб'єктів ринкових відносин.

Ключові слова: банківські ризики, управління банківськими ризиками.

Демчук Н.И., Абахтимова А.А. УПРАВЛЕНИЕ БАНКОВСКИМИ РИСКАМИ

Статья посвящена исследованию системы управления рисками в банковской сфере. Рассмотрены определения «управление банковскими рисками», «банковский риск» и проблемы оптимального соотношения риска и дохода, которые являются одними из ключевых в финансовой и производственной деятельности субъектов рыночных отношений.

Ключевые слова: банковские риски, управление банковскими рисками.

Demchuk N.I., Abakhtimova A.A. MANAGEMENT OF BANK RISKS

The article is devoted to the study of risk management in the banking sector. The article deals with the definition of "banking risk Management", "Banking risk". Considered the problem of optimal risk-return ratio is a key financial and production activity of subjects of market relations.

Keywords: banking risks, bank risk management.

Постановка проблеми. Кризові явища у фінансовій системі, які мали місце протягом останнього року, показали, що функції управління ризиками в банках не було приділено достатньої уваги, що й поставило під загрозу ефективність функціонування усієї банківської сфери.

Управління банківськими ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також ураховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків. Саме такі завдання має вирішувати банківська система України в сучасних умовах стратегічного орієнтування країни на приєднання до європейських структур. Однак аналіз ситуації, що склалася у банківській сфері, свідчить, що іноді банки зазнають фінансового краху у зв'язку з надзвичайно ризиковою політикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти ризик-менеджменту розглянуті в наукових роботах багатьох закордонних та вітчизняних авторів, серед них: І.О. Бланк, І.Т. Балабанов, В.М. Гранатуров, І.Ю. Івченко, В.В. Вітлінський, М.В. Хохлов, А.О. Старостіна, В.А. Кравченко, М.В. Сулим та ін. Дослідження питань аналізу, вивчення та мінімізації банківських ризиків знайшли відображення у працях А.М. Мороза, Ю. Бутеля, В.С. Стельмаха, А.О. Єпіфанова, Н.І. Версала, В.В. Вітлінського, Р.І. Тиркало, В.В. Галасюка, А.П. Ковальова, С.М. Павлюка та ін. Незважаючи на досить велику кількість дослідників, які займаються проблемами управління банківськими ризиками, це питання ще недостатньо повно вивчено та проаналізовано і потребує подальшого розгляду та дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні мінімізації та управління ризиками в банківській сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема оптимального співвідношення ризику й доходу є однією з ключових у фінансовій і виробничій діяльності суб'єктів ринкових відносин. Можна впевнено

сказати, що банківська діяльність є найбільш ризиковою через те, що банки оперують не лише власними коштами, але й вкладеннями своїх клієнтів [4].

Ризики для українських банків дуже зросли, оскільки світова криза фінансових ринків, погіршення макроекономічних показників і політична невизначеність призвели до відпливу депозитів, звуження внутрішніх грошових ринків і нестійкості валютного курсу. В умовах ринкової кризи суспільство передусім зацікавлено в стабілізації банківського сектору. В умовах фінансової кризи банківським установам необхідна державна допомога. Проте державні органи забезпечують підтримку лише великих банків, що становлять основу банківської системи, середні і малі банки (які здебільшого належать власникам усередині країни) залишаються вразливими [4].

Банківський ризик – це певна ситуативна характеристика діяльності банків, яка показує невизначеність її результатів і відображає вірогідність відхилення дійсності від запланованого.

Система управління ризиками повинна бути узгоджена з класифікацією ризиків, що дає змогу банкам мати чіткі та прозорі орієнтири щодо побудови системи управління ризиками в банках, а також внутрішнього і зовнішнього аналізу ефективності її роботи. Класифікація видів банківських ризиків зображена на рис. 1.

Успішна діяльність банку в цілому значною мірою залежить від обраної

концепції управління ризиками. Ризиками можна і потрібно свідомо управляти, керуючись такими правилами:

- усі види ризиків взаємопов'язані;
- рівень ризику постійно змінюється під впливом динамічного оточення;
- ризики, на які наражаються банки, безпосередньо пов'язані з ризиками їх клієнтів;
- банкіри повинні намагатися уникнути ризиків навіть більше, ніж інші підприємці, оскільки вони працюють не із власними, а з чужими грошима.

Рис. 1. Види банківських ризиків

Процес управління ризиками складається з чотирьох етапів:

- 1) усвідомлення ризику, визначення причин його виникнення та ризикових сфер;
- 2) оцінювання величини ризику;
- 3) мінімізація або обмеження ризиків шляхом застосування відповідних методів управління;
- 4) здійснення постійного контролю над рівнем ризиків із використанням механізму зворотного зв'язку [2].

Щоб досягти успіхів у тій сфері діяльності, яка характеризується підвищеною ризиковістю, банкам необхідно створювати та розвивати системи управління ризиками. За їх допомоги керівництво банку зможе виявити, оцінити, локалізувати та проконтролювати той чи інший ризик.

З'ясувати наявність ризику, проаналізувати його на якісному рівні – це необхідні, але не достатні кроки. Важливо виявити величину того чи іншого ризику, тобто кількісно його оцінити. Ступінь ризику певного економічного рішення оцінюється втратами (збитками), яких можна очікувати в разі його реалізації, а також імовірністю, з якою ці втрати можуть статися.

Ймовірність настання певної події визначається за допомогою об'єктивних та суб'єктивних методів. Об'єктивні методи визначення ймовірності ґрунтуються на обчисленні частоти, з якою в минулому відбувалася розглядувана подія. Це методи теорії ймовірностей, економічної статистики, теорії ігор та інші математичні методи. Суб'єктивні методи спираються на використання оцінок і критеріїв, сформованих на підставі припущень, власних міркувань і досвіду менеджера, оцінок експертів, суджень консультантів, порад консалтингової фірми тощо. Суб'єктивні методи застосовуються тоді, коли ризики не піддаються кількісному вимірюванню – квантифікації.

Одним із важливих інструментів у процесі оцінювання та управління ризиками є аналіз сценаріїв – альтернативних варіантів, за якими можуть розвиватися події в майбутньому. Такий аналіз базується на оцінці періоду часу, протягом якого банк наражається на конкретний вид ризику, а також ступеня впливу ризику та ймовірності його реалізації.

Наявність ризику означає наявність кількох сценаріїв, які відрізняються як за ймовірністю настання події, так за можливими наслідками. Самі сценарії мають бути описані та сформульовані на основі експертних оцінок, тобто суб'єктивними методами. Кількісні характеристики кожного з обраних сценаріїв визначаються із застосуванням об'єктивних методів (математичних, статистичних) [2].

Кількісне визначення рівня ризику – важливий етап процесу управління, який має включати оцінювання реального (фактичного) ризику, а також установлення меж допустимого ризику для окремих банківських операцій, організаційних підрозділів та фінансової установи у цілому. Важливо при цьому оцінити й ризики освоєння нових ринків, банківських продуктів та напрямів діяльності.

Під допустимим розуміють такий ризик, реалізація якого не загрожує життєдіяльності банку, а випадкові

збитки менші за очікуваний прибуток та розмір спеціальних резервів, призначених для відшкодування можливих утрат. У такому разі ризик оцінюють виходячи з розміру недоодержаного прибутку.

Ризик, що є загрозовішим для банку порівняно з допустимим, називають критичним. Критичний ризик характеризується такими втратами, розміри яких перевищують резерви та очікуваний прибуток. У разі реалізації критичного ризику банк не лише не отримає прибутку, а й може втратити власні кошти, за рахунок яких компенсуються фінансові втрати.

Якщо можливі наслідки реалізації ризику сягають рівня, вищого за критичну межу, то йдеться про катастрофічний ризик. Цей ризик призводить до банкрутства банку, його закриття та розпродажу активів. У широкому розумінні до категорії катастрофічних належить ризик, що пов'язаний із прямою загрозою для життя людей, екологічними катастрофами тощо.

Для визначення допустимого та реального ризиків банки мають створювати відповідні системи оцінювання ризику, які б формалізували процес вимірювання та розрахунків. Такі системи повинні визначати три компоненти ризику:

- розмір (величина) – обсяг можливих втрат;
- ймовірність настання негативної події;
- тривалість періоду впливу ризику.

Ступінь складності системи оцінювання ризику має відповідати ступеню ризиковості середовища, в якому працює банк. Системи слід створювати заздалегідь, оскільки втрати через їх відсутність можуть значно перевищити витрати на їх створення та впровадження. Типовим прикладом такої системи є система кредитних рейтингів, за допомогою якої оцінюють кредитний ризик позичальників за різними галузями, видами наданих позик, напрямами кредитування, типами позичальників (юридична або фізична особа) тощо. Система кредитних рейтингів допомагає керівництву банку встановити обґрунтовану відсоткову ставку, яка включає компенсацію за прийнятий банком ризик.

Наступним етапом процесу управління ризиками є порівняння реального та допустимого рівнів ризиків. Якщо фактичний ризик не перевищує меж

допустимого, керівництво банку може обмежитися контролюючою функцією, щоб не допустити зростання рівня ризиковості [5].

Якщо рівень реального ризику перевищує допустимі межі, необхідно його знизити, застосувавши відповідні методи управління. Вибір методу визначається насамперед видом ризику, а також особливостями та можливостями конкретного банку, загальним станом економіки, ступенем розвитку інфраструктурних елементів банківської системи, законодавчим та нормативним середовищем тощо.

Так, ціннові ризики мінімізуються за допомогою методів хеджування, що базуються на проведенні операцій із похідними фінансовими інструментами (деривативами) на строкових фінансових ринках. Необхідною умовою здійснення операцій хеджування є активно діючий строковий ринок, який створює можливості для проведення фінансових операцій у будь-який час і в будь-яких обсягах.

У процесі мінімізації кредитного ризику банк може вдатися до таких методів, як:

- 1) аналіз кредитоспроможності позичальника або емітента цінних паперів;
- 2) диверсифікація;
- 3) установа лімітів;
- 4) вимоги забезпечення кредиту і т. ін. [3].

Вибір методу або групи методів управління кредитним ризиком залежить від стратегії конкретного банку, ставлення керівництва до проблеми ризику, рівня підготовки співробітників, кола клієнтів та особливостей того сегмента ринку, який обслуговує банк. Так, для спеціалізованих банків можливі застосування методу диверсифікації обмежені. Банк, який працює з невеликими клієнтами, може не практикувати встановлення лімітів.

Якщо рівень ризику з якоїсь причини не вдається мінімізувати, керівництво банку може прийняти рішення про його обмеження. Обмеження ризику або його зниження до допустимого рівня досягається обмеженням обсягів операцій, у зв'язку з якими виникає ризик, і (або) скороченням періоду часу, протягом якого банк наражається на відповідний ризик. Обмеження обсягів операцій забезпечує зменшення розмірів можливих утрат, а скорочення ризикового періоду дає змогу знизити ймовірність настання негативної події.

Однією з важливих складових частин системи контролю над банківськими ризиками є внутрішній управлінський контроль. Завдання його зводяться до чіткого визначення та розмежування посадових повноважень, забезпечення подвійного контролю, ротатії кадрів, організації контролю над окремими операціями безпосередньо на робочих місцях, створення досконалих систем передавання та зберігання інформації. І хоча не існує такої системи внутрішнього контролю, яка змогла б запобігти службовим зловживанням, проте правильно організований механізм контролю істотно знижує рівень функціональних ризиків.

Кожний структурний підрозділ банку, а також здатні оцінити ризик фахівці володіють певною частиною інформації, необхідної для всебічного аналізу ризику. Створення відповідної системи взаємодії зазначених власників інформації розглядається як обов'язковий елемент управлінського процесу. Однією з форм реалізації цього положення є система моніторингу ризику.

Моніторинг ризику означає процес функціонування регулярної незалежної системи оцінювання та контролю над ризиком із механізмом зворотного

зв'язку. Моніторинг здійснюється завдяки інформаційним звітам структурних підрозділів та окремих посадових осіб, внутрішньому і зовнішньому аудиту та аналітичній діяльності спеціалізованих служб банку. Звітність, застосовувана в рамках моніторингу, забезпечує менеджерам зворотний зв'язок, а також надає докладну зведену інформацію. Така інформація допомагає аналізувати поточну діяльність як із погляду ризиковості, так і щодо прийняття загальних управлінських рішень.

Система моніторингу ризиків допомагає коригувати поточну діяльність згідно із сигналами попередження, що їх вона генерує з використанням механізму зворотного зв'язку. Результативність системи управління ризиками у цілому істотно залежить від ефективності системи моніторингу. За такого підходу до організації процесу управління менеджери середньої ланки відповідають як за надійність локальної системи, так і за втілення в життя стратегічних цілей, сформульованих на рівні вищого керівництва банку [2].

Висновки. Управління ризиками в банківській сфері – це процес, спрямований на управління загрозами та можливостями, що впливають на створення або збереження вартості капіталу.

Найпоширенішими методами зниження та уникнення ризиків є диверсифікація, лімітування, хеджування та резервування. Українські банки досить плідно переймають досвід у західних колег та впроваджують його.

Отже, для успішного управління банківськими ризиками необхідно забезпечити: постійний моніторинг ризиків, запобігання прийняттю неконтрольованих рішень, удосконалення методики розрахунку резервів на покриття можливих збитків, ефективну систему використання інформації, поліпшення правових умов [1].

У складних умовах банківської кризи важливо не допустити відпливу ресурсів із банківської сфери, акумулювати готівкові кошти та активно використовувати можливість вигідних операцій із торгівлі валютою і цінними паперами, вжити всіх можливих заходів для підвищення довіри з боку іноземних і вітчизняних інвесторів, а також розробити програми реструктуризації банків залежно від характеру проблеми.

Одним зі шляхів оптимізації банківських ризиків є також страхування депозитів. Програми страхування нині активно розробляються і впроваджуються в банківську практику. Представники державної влади і фінансової системи вбачають у програмах страхування важливий елемент протистояння банківській кризі. Це стане гарантією надійності внесків для клієнтів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Прасолова С. Проблеми оцінки та управління процентним ризиком комерційних банків: актуальні аспекти / С. Прасолова // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 9. – С. 36–39.
2. Примостка Л.О. Управління банківськими ризиками : [навч. посіб.] / Л.О. Примостка, М.П. Чуб, Г.Т. Карчева ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2011. – 600 с.
3. Павлюк С.М. Кредитні ризики та управління ними / С.М. Павлюк // Фінанси України. – 2012. – № 10. – С. 105–111.
4. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/92/6365.html>.